

ДО 75-РІЧЧЯ ЛЕОНІДА ВАСИЛЬОВИЧА СУББОТІНА

Цього року відомому вітчизняному археологу, знаному досліднику енеоліту та бронзового віку України, кандидату історичних наук Леоніду Васильовичу Субботіну виповнилося 75 років.

Л.В. Субботін народився 26 травня 1936 р. у Ростові-на-Дону. Його мати була митцем, батько — військовослужбовцем. Тяжке воєнне та повоєнне дитинство Льоні пройшло, головним чином, на Далекому Сході (у перший клас він пішов 1943 р. в м. Владивосток) та в Середній Азії (Киргизія). Від 1946 р. сім'я проживає в Україні: деякий час у Донецькій області (Трудовське), а потім на Одещині (села Новоселівка та Делень Арцизького р-ну, м. Білгород-Дністровський, м. Рені, де у 1953 році в СШ № 2 Леонід одержав Атестат зрілості).

Ще в дитинстві у ювіляра проявився неабиякий хист митця, тож, куди піти вчитися після школи, питання не стояло. Зрозуміло, в Одеське художнє училище ім. М.Б. Грекова. Потім була служба у лавах Радянської Армії в м. Болград. Тут він і осів на довгий час, одружився. Тут народилися його діти — син Олег та донька Аеліта.

Після демобілізації Леонід Васильович певний час займався комсомольською роботою, викладав історію, креслення та малювання в середній школі № 2 Болграда. Продовжуючи вчителювати за сумісництвом, Л. Субботін був у Болграді директором районного Будинку піонерів та школярів, завідувачем районного відділу культури, штатним директором Болградського історико-краєзнавчого музею, який він і створив у 1961 р. і декілька років (до 1967 р.) очолював на громадських засадах. Нині музей є філією Одеського історико-краєзнавчого музею.

Тоді ж Л. Субботін організував шкільний туристично-краєзнавчий гурток «Юний археолог», який незабаром перетворився на районний клуб. Школярі почали брати участь в роботах численних археологічних експедицій, що

тоді працювали в Подунав'ї. Серед вихованців Леоніда Васильовича того часу — відомий дослідник у галузі історичної географії античного часу та археології, кандидат історичних наук М.В. Агбунов.

Уся ця, начебто експромтна, краєзнавча діяльність Л.В. Субботіна була проявом його давньої зацікавленості минулим рідного краю — від часів «освоєння» ним, ще школярем, загадкової Білгород-Дністровської фортеці та її околиць. І доля невпинно вела його до головної мети — археології. 1961 р. він бере участь у шурфовках, а в 1962—1963 рр. — у розкопках багаточислового Болградського поселення, які провадила Молдавська археологічна експедиція АН СРСР під керівництвом Т.С. Пассек та К.К. Черниш. Знайомство з цими відомими дослідниками, а також з молодим, але вже тоді знаним археологом, співробітником Одеського археологічного музею, І.Т. Черняковим, і визначило подальшу долю Леоніда Субботі-

на. 1962 р., невдовзі після створення Одеського археологічного товариства (1959), він стає його активним членом. Зараз ювіляр — один із найстаріших його членів.

1963 р. Леонід Васильович проводить у Болградському р-ні перші самостійні археологічні розвідки, які продовжував і надалі (в основному — в Придунайських районах). У 1964—1966 рр. він бере активну участь у роботах щойно створеної на чолі з М.М. Шмаглієм Дністро-Дунайської новобудовної експедиції ІА АН УРСР. Саме ця експедиція започаткувала систематичне й масове дослідження курганних старожитностей Буджацького степу. 1966 р. Л.В. Субботін уперше отримав Відкритий лист на право проведення археологічних розкопок і в 1966—1969 рр. досліджував кургани та поселення у м. Болград, поблизу сіл Городне, Залізничне, Жовтневе, Виноградівка та Нагірне (Болградський та Ренійський р-ни). 1967 р. він також брав участь у розкопках поселення Криничне, які проводила Прутсько-Дністровська експедиція ІА АН СРСР на чолі з Г.Б. Федоровим.

1967 р. Л.В. Субботін закінчив історичний факультет Одеського університету, захистив дипломну роботу «Пам'ятки культури Гумельниця на теренах СРСР». 1969 р. вступив до аспірантури при кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків. Його науковим керівником був П.Й. Каришковський. Закінчивши аспірантуру в 1972 р., дисертант підтвердив її успішність, захистивши 1975 р. кандидатську дисертацію «Болградський локальний варіант енеолітичної культури Гумельниця».

Після закінчення аспірантури Леонід Васильович працював науковим співробітником в Одеському археологічному музеї АН УРСР, а від 1976 р. — у відділі археології Північно-Західного Причорномор'я ІА АН УРСР (спочатку молодшим, а від 1984 р. — старшим науковим співробітником). Від 1990 р. і до виходу на пенсію у 2005 р. був завідувачем відділу наукової обробки та збереження матеріалів ОАМ НАН України.

У роки навчання в аспірантурі та подальшої роботи в археологічних установах України Леонід Васильович постійно брав участь на різних посадах в експедиціях Одеського університету, Одеського археологічного музею, ІА АН УРСР та АН МРСР, які очолювали А.Г. Загинайло, В.П. Ванчугов, М.М. Шмаглій, Г.Ф. Чеботаренко. Паралельно сам очолював експедиції, які досліджували поселення (1965 р. — Табаки I; 1969 р. та 1971 р. — Нагірне II; 1970 р. та 1984 р. — Болград; 1984 р. — Новосільське I; 1993 р. — Саф'яни) та кургани (1972 р. — у Ширяєвському р-ні та

поблизу с. Великодолинське Овідіопольського р-ну; 1973 р. — в м. Білгороді-Дністровському; 1974 р. — біля с. Орлівка в Ренійському р-ні; 1980 р. — поблизу с. Городне Болградського р-ну; 1986 р. — в Болграді). Найбільший внесок у курганну археологію Північно-Західного Причорномор'я був зроблений Л.В. Субботіним, коли він очолював великі новобудовні експедиції: у 1975—1976 рр. — Семенівську, в 1977—1988 рр. — Дунай-Дністровську.

Активну участь у польових дослідженнях та камеральних роботах археологічних експедицій Л.В. Субботін не припинив і після виходу на пенсію. Зокрема, працюючи у складі Нижньодунайської експедиції (керівник І.В. Бруйко) він продовжує досліджувати матеріали різних епох (від енеоліту до середньовіччя), отримані на селищі та на ґрунтових могильниках біля с. Орлівка Ренійського р-ну.

За 50 років, відданих служінню археології, Л.В. Субботін відкрив 225 стародавніх поселень, під його керівництвом досліджено 334 кургани з 1657 похованнями — третина з усіх таких пам'яток, розкопаних на Одещині від початку 1950-х рр. Важливими є також розкопки Л.В. Субботіна на трьох поселеннях культури Гумельниця, зроблені ним (у співпраці з Г.Ф. Чеботаренком) розрізи Троянового валу та дослідження на мезолітичному місцезнаходженні Залізничне. Л.В. Субботіну поталанило відкрити, розкопати, науково осмислити й довести до наукової громадськості багато підкурганних пам'яток степового енеоліту, усатівської, ямної та катакомбної культур, культури багатовапкової кераміки, білозерської та сабатинівської культур, старожитності історичних кімерійців, скіфів, сарматів, черняхівської та балкано-дунайської культур, пізньокочівницьких та ногайських поховань тощо. Пам'ятки деяких культур у Північно-Західному Причорномор'ї вперше були відкриті саме Л.В. Субботіним. До них належать, наприклад, перше археологічно задокументоване катакомбне поховання (Семенівка, 1975), скіфське захоронення VI ст. до н. е. (Городне, 1966), поховання енеолітичної культури Криш поблизу с. Городне (1967), поховання культури кулястих амфор поблизу м. Болград (1966), поховання фракійського гальштату в с. Залізничне (1968), поселення культури Монтеору біля Рені (1967), могильник білозерської культури у с. Кочковате (1978) тощо.

Непересічним є його науковий доробок: надруковано 138 наукових праць (деякі — в Росії, Молдові, Румунії, Болгарії, Франції та

США), з них 10 монографій. До цього потрібно додати 29 наукових звітів, що зберігаються в архівах Одеського археологічного музею та ІА НАН України. Саме завдяки його наполегливості, незважаючи на несприятливі економічні умови, був введений до наукового обігу великий масив археологічних матеріалів, здобутих очолюваними Л.В. Субботіним новобудовними експедиціями. До цього часу він є незмінним виконавцем певних наукових планових тем ОАМ та активним пропагандистом знань з давньої історії та археології. Свідчення останньому — близько 200 науково-популярних статей у газетах та журналах.

Відзначимо ще одну цікаву неординарну деталь із біографії ювіляра. Паралельно з відданістю вивченню сивої давнини, він 50 років (від дня польоту Юрія Гагаріна) колекціонує філателістичні матеріали, що так чи інакше пов'язуються з космонавтикою. Його колекція є однією з найкращих не тільки в Україні, але й на теренах СНД, і не лише.

Побажаємо ж дорогому Василічу, як, щиро поважаючи, ласкаво звать його найближчі товариші та колеги, міцного здоров'я, творчої наснаги та дужого довголіття.

О.М. ДЗИГОВСЬКИЙ,
А.С. ОСТРОВЕРХОВ, С.Б. ОХОТНИКОВ

ДО 75-РІЧЧЯ БОРИСА МОЗОЛЕВСЬКОГО

У 2011 р. виповнилося б 75 років від дня народження Бориса Миколайовича Мозолєвського — відомого скіфознавця, кандидата історичних наук, який від 1985 р. і до своєї кончини 13 вересня 1993 р. очолював відділ скіфосарматської археології Інституту археології НАН України. Він прийшов у цей світ 4 лютого 1934 р. у степовому селі Миколаївка Веселинівського району на Миколаївщині. Шлях до археології Бориса Мозолєвського був складним. Маючи за плечима вісім років навчання у військових спецшколі та училищі, а після скорочення — ще багато років різноробочим і кочегаром, він заочно закінчив історико-філософський факультет Київського університету. Як він сам зізнавався, відчував гостру потребу розібратися в дійсності, що його оточувала, але бракувало знань законів історії і суспільства. Таким він був завжди — відчував відповідальність і причетність до всього у житті. *«Бо світ цей мій і в ньому все моє»*, — напише він пізніше. Ще в дитячі роки Борис відчув себе поетом, і поезія стала, поряд з археологією, справою його життя. За висловом дружини Віри Мозолєвської, поетичний талант, лягаючи на такий благодатний ґрунт як дослідження прадавніх пам'яток українського степу, в якому він виріс, зробив його передусім філософом. У на-

уці та поезії він прагнув дістатися глибин, сутності процесів. Тому брався за розробку таких кардинальних тем як соціальний устрій скіфського суспільства та етнічна географія Скіфії.

Ще на початку археологічної кар'єри Борис Мозолєвський зробив сенсаційне відкриття, яке увічнило його ім'я та уславило вітчизняне скіфознавство. 21 червня 1971 року, тобто 40 років тому, в кургані Товста Могила в м. Орджонікідзе на Дніпропетровщині він знайшов золоту пектораль — видатний витвір скіфоантичної тореветики і неоціненне джерело пізнання релігійно-міфологічних уявлень скіфів. У 70-і роки в Україні не було, мабуть, людини, яка не чула б про цю знахідку і про археолога Мозолєвського. Власне завдяки цій знахідці дослідникові вдалось утриматися в археології, що в ті роки було досить складно, особливо для поета бунтівної вдачі, який відверто висловлював свою громадянську позицію. І це не було сліпе везіння. Це була, як він сам скаже в книжці *«Скіфський степ»*, вистраждана одержимість, нелюдське бажання знайти, відкрити, здивувати себе і всіх, хто в нього вірив і не вірив... І доля виявилася прихильною до нього. Бориса підтримав директор Орджонікідзевського гірничозбагачувального комбінату Григорій Лукич Се-